

17. *Сергеева Л. И.* Проблема гуманизма в контексте культуры глобализации (Становление основ гуманитарной безопасности в контексте глобализации XXI века) / Л. И. Сергеева // Безопасность Евразии. - 2010. - № 2. - С. 414-423.

18. *Ситник Г. П.* Національна безпека України: теорія і практика : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук ; за заг. ред. Г. П. Ситника. - Хмельницький ; К. : Вид-во "Кондор", 2007. - 616 с.

19. Управління соціальним і гуманітарним розвитком : навч. посіб. : 2 ч. Ч. 1 / В. А. Скуратівський, В. П. Трощинський, Е. М. Лібанова [та ін.] ; за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К. : НАДУ, 2009. - 456 с.

20. *Фомин С. А.* Обеспечение национальной безопасности : курс лекций / С. А. Фомин. - М. : Флинта ; МПСИ, 2007. - С. 32.

21. Хартия европейской безопасности (Стамбул, 19 нояб. 1999 г.) // Независимая газета. - 1999. - 23 нояб. - С. 6.

Мілена Кравченко,

*кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри соціальної
і гуманітарної політики НАДУ*

Основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення України

Розглянуто основні напрями модернізації державної політики в сфері соціального захисту населення. Проаналізовано умови, які сприятимуть успішному їх здійсненню.

Ключові слова: система соціального захисту населення, основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення.

The basic directions of modernization of a state policy in sphere of social protection of the population are considered. Conditions which will promote their successful realization are analysed.

Key words: system of social protection of the population, the basic directions of modernization of a state policy in sphere of social protection of the population.

Постановка проблеми. Нова хвиля системних реформ передбачає модернізацію всіх сфер життя українського суспільства. Про це зазначено в посланнях Президента України до Верховної Ради України у 2010 та 2011 рр.: "Не люди для реформ, а реформи для людей" та "Модернізація України - наш стратегічний вибір", Програмі економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефек-

тивна держава", у Національній доповіді "Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015" [1-4].

Чинна модель соціального захисту населення суперечить модернізаційному напрямку суспільного розвитку. З огляду на характер і глибину змін, які відбулися в українському суспільстві, та з урахуванням незадовільного стану й тенденцій погіршення соціального розвитку, обґрунтування та розробка модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення набуває особливої актуальності. На часі формування та реалізація змісту соціально справедливого суспільства, що передбачає реальне забезпечення соціальних гарантій людям, рівність шансів на життєвому старті, запровадження дієвого соціального вирівнювання в умовах значної диференціації доходів тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У багатьох країнах стратегічна програма суспільного розвитку передбачала здійснення модернізації. Прикладом можуть бути реформи Петра I в Росії, План ГОЕЛРО в СРСР, План Маршалла, проекти модернізації Японії в XIX та XX ст., "Новий курс" Т.Рузвельта, модернізація Китаю в XX і XXI ст. тощо. Ідеологічні засади нинішніх суспільно-економічних перетворень України лише формуються, вони активно дискутуються українськими вченими на шпальтах наукових видань, у таких журналах, як "Економіка України", "Демографія та соціальна економіка", "Економічний часопис - XXI", обговорюються на науково-практичних конференціях і круглих столах, а саме "Модернізація українського суспільства: чинники, передумови, перспективи", "Модернізація економік Росії та України", "Економіка України: модернізація та стратегія у післякризовий період", "Співвідношення лібералізації та модернізації економік Росії та України" та інших. Сфера соціального захисту населення є однією із головних у процесах модернізації. Українські вчені Н.Борецька, І.Гнибіденко, В.Гошовська, І.Калачова, А.Колот, Е.Лібанова, О.Макарова, О.Новікова, В.Скуратівський, Л.Ткаченко, Л.Черенько та інші приділяють значну увагу у своїх дослідженнях шляхам її реформування.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Актуальність і суспільна важливість модернізації країни потребує зміцнення та розкриття потенціалу людського капіталу. За рівнем соціальної захищеності громадяни оцінюють владу, її дії щодо забезпечення соціальних прав і досягнення добробуту. Відповідно, задоволеність населення державною політикою у сфері соціального захисту є точним індикатором ефективності та дієвості державного управління. Оптимальне комплексне розв'язання методологічних, стратегічних і першочергових проблем соціального захисту громадян потребує додаткових досліджень у частині визначення основних напрямів модернізації цієї системи.

Метою статті є розгляд основних напрямів модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення, а також аналіз умов, які сприятимуть успішному їх здійсненню.

Виклад основного матеріалу. Науковці розглядають поняття "модернізація" як якісний стрибок у розвитку тієї чи іншої країни, як синонім оновлення суспільства, надання йому сучасніших форм [5]. Модернізація забезпечується випереджальним розвитком і проводиться на основі креативних дій у сферах науки, освіти та інновацій як в економіці, так і в соціальному конструюванні та в їх інституційному забезпеченні, з використанням нових форм і методів управління, що включають ефективний корпоративний і державний менеджмент [6]. Вона являє собою вирішення цілого комплексу багаторівневих завдань різного змісту: від розв'язання проблем бідності та харчування до розвитку нових технологічних укладів, нанотехнологій тощо [7]. Тобто модернізація покликана перевести суспільство на новий щабель розвитку.

Питання соціального захисту громадян, підвищення доходів, відтворення людського капіталу, збереження безперервності його належного використання, подолання соціального відторгнення, розбудова систем освіти, культури, охорони здоров'я є першочерговими при здійсненні реформ, адже саме їх становище безпосередньо впливає на здатність країни до модернізації та інноваційного розвитку в майбутньому [8].

Модернізація системи соціального захисту населення визначена одним із трьох напрямів соціально-економічної модернізації України, яка включає в тому числі підвищення дієвості державної економічної політики та зміцнення конкурентоспроможності економіки і підвищення продуктивності праці. У сфері соціального захисту населення метою модернізації є подолання бідності та забезпечення стабільного добробуту громадян [2].

Базисом модернізації державної політики у сфері соціального захисту виступає модернізація економіки, виведення її з "тіні".

Результатом модернізації державної політики у сфері соціального захисту визначено підвищення соціальних стандартів життя громадян України, що передбачає реформи в системах пенсійного забезпечення, соціальної підтримки, медичного обслуговування та освіти [3].

Незалежні громадські експерти, здійснюючи оцінку наявного стану та стратегічного бачення модернізації країни, засвідчили, що багато із заявлених кроків у сфері соціального захисту на практиці є непопулярними, водночас вони мають бути реалізовані безвідносно до політичних симпатій чи антипатій [10].

На нашу думку, модернізація системи соціального захисту в організаційному плані аналогічна модернізації економіки, яка запропонована Академіком НАН України Е.Лібановою [9]. Вона передбачає сукупність політичних рішень щодо інституційності модернізації (структурно-функціональна обумовленість міністерств, відомств та відповідних управлінь у місцевих органах влади), ефективні і раціональні фінансово-економічні заходи, а також здійснення технологічних та інноваційних проектів (електронні бази отримувачів соціальної допомоги, пільг; надання соціальних послуг; комп'ю-

теризація багатьох виробничих функцій). Модернізація існуючої системи соціального захисту дасть можливість чіткіше збудувати систему державної політики на загальнодержавному і регіональному рівнях, уникнути непотрібних дублювань повноважень і сфер компетенцій різних управлінських органів, комплексно вписати державну політику у сфері соціального захисту населення в загальну стратегію розвитку України.

Враховуючи вищезазначене, на наш погляд, основними напрямками модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення є:

- подолання бідності та поліпшення якості життя громадян;
- здійснення пенсійної реформи;
- реформування системи державної соціальної допомоги;
- перегляд підходів до системи надання пільг;
- створення сучасної системи соціальних послуг.

Для подолання бідності та поліпшення якості життя громадян необхідно перенести акценти з підтримки соціально уразливих верств населення на стимулювання ефективної економічної діяльності працездатних громадян. Саме особи працездатного віку мають здійснити ривок у соціально-економічному розвитку країни, стати безпосередніми учасниками змін у соціальній сфері. Відповідно, актуальними заходами є зменшення безробіття, скорочення низькооплачуваної та тіньової зайнятості, створення нових високотехнологічних робочих місць та модернізація існуючих, забезпечення ефективних механізмів попередження зовнішньої трудової міграції населення. Наслідком таких заходів має стати зростання реальної заробітної плати як основного джерела грошових надходжень населення та важливого стимулу до трудової активності, що відповідає зростанню ВВП.

Особливої уваги на сучасному етапі розвитку українського суспільства потребують питання поляризації доходів, тобто зменшення розриву між бідними та багатими прошарками населення. У цьому зв'язку погоджуємося з вітчизняними науковцями в тому, що достатньо ефективним і дешевим шляхом зменшення нерівності за доходами є відновлення (з дуже помірними кроками підвищення ставок) прогресивної шкали оподаткування доходів населення [9]. Відповідно, уникнення надмірної диференціації доходів та досягнення їх більш справедливого розподілу потребує кардинального реформування системи первинного перерозподілу доходів, зокрема, не оподатковувати доходи в межах прожиткового мінімуму, а ввести низку податків на багатство, надмірну нерухомість і спадщину тощо. Варто застосувати досвід європейських країн, де більше податків на споживання, менше - на заробітну плату. Тобто необхідно запровадити механізми політики доходів, які стримуватимуть подальшу соціальну та економічну поляризацію рівня життя людей.

Нагальним питанням залишається реалізація комплексу заходів з проведення пенсійної реформи та протистояння викликам, які супроводжують цей процес. На даному етапі важливо здійснити комплекс заходів щодо подо-

лання проблем дефіциту Пенсійного фонду - легалізувати приховані робочі місця і заробітну плату; запровадити адміністративну та економічну відповідальність роботодавців; зменшити навантаження на фонд оплати праці для роботодавців; здійснити лібералізацію ринку праці, підвищити заробітки і зайнятість. У найближчій перспективі актуалізується необхідність диверсифікації пенсійних джерел з огляду на старіння населення і демографічну кризу.

Першочергового вирішення потребує ліквідація "зрівнялівки" та дискримінації в пенсійному забезпеченні; перехід до виплати пенсій, що призначаються на пільгових умовах або за вислугу років із солідарної системи до недержавних пенсійних фондів, а також створення умов для запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи і максимальне прискорення розвитку недержавних пенсійних фондів. Останнє потребує організації інфраструктури та розробки механізмів ефективного інвестування пенсійних коштів, їх надійного захисту від ризиків втрати та знецінення, підвищення ефективності управління пенсійними активами тощо.

Реформування системи державної соціальної допомоги має на меті зниження майнової нерівності в країні, подолання соціального відторгнення і маргіналізації, здійснення суспільної інтеграції знедолених груп населення. З метою цільового використання коштів державного бюджету на виплату різних видів соціальної допомоги та запобігання поширенню хронічної й успадкованої бідності є необхідним розвиток і вдосконалення механізму надання соціальної допомоги, впровадження дієвої адресної соціальної допомоги, тобто забезпечення такого розподілу наявних соціальних коштів, за якого їх отримують саме ті, хто має гостру потребу.

Для цього доцільно визначити чіткі та прозорі критерії адресності в наданні основних видів соціальної допомоги, оптимізувати форми соціальної допомоги (грошова чи натуральна), запровадити механізми контролю за цільовим використанням допомоги, замінити передбачені законодавством пільги і субсидії адресною грошовою соціальною допомогою.

Перегляд підходів до системи надання пільг, на нашу думку, включає ось що:

1) формування та ведення реєстру осіб, які мають право на пільги, відповідно потребує вдосконалення система Єдиного державного автоматизованого реєстру пільгових категорій, а також запровадження соціального паспорта пільговика;

2) створення системи моніторингу сумарних доходів кожного пільговика;

3) складання переліку послуг, за якими надаються пільги, з урахуванням їх обґрунтовано визначеної вартості;

4) запровадження точного обліку наданих і спожитих соціальних послуг;

5) розробка та затвердження єдиних соціально та економічно обґрунтованих розрахунків норм споживання послуг за видами пільг на одну особу та здійснення компенсаційних виплат за реально надані послуги.

Створення сучасної системи соціальних послуг потребує оптимізації мережі відповідних закладів і витрат на їх утримання з одночасним підвищенням якості надання соціальних послуг, що передбачає максимальне наближення соціальних послуг, які надаються органами державної влади та місцевого самоврядування, до безпосередніх споживачів, тобто до територіальної громади. На наш погляд, основними напрямками подальшої діяльності у цій сфері мають стати:

- забезпечення доступності та якості соціальних послуг, зокрема децентралізація системи надання соціальних послуг, розукрупнення великих закладів і центрів, їх територіальне наближення до місця проживання людини;
- вдосконалення існуючих та створення нових видів соціальних послуг;
- продовження активної роботи з розробки стандартів різних соціальних послуг, залучаючи фахівців не тільки Міністерства соціальної політики України та інших профільних міністерств і відомств, а й представників недержавних громадських організацій, зацікавлених осіб та іноземних спеціалістів;
- визначення та законодавче закріплення переліку гарантованих державою безоплатних послуг та категорій населення, які мають право на їх отримання;
- створення рівних можливостей для надавачів соціальних послуг усіх форм власності.

З нашої точки зору, успішне здійснення заходів модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення передбачає виконання низки вагомих умов.

Погоджуємося з провідними вітчизняними науковцями, що модернізація соціальної сфери неможлива без соціальної відповідальності держави, бізнесу та громадянина [4]. Соціальна відповідальність - наріжний камінь усіх перетворень у будь-якому суспільстві. У США, найліберальнішій країні світу, нещодавні події засвідчили, що свобода, яка нічим не обмежена, переходить в анархію, зокрема фінансові інструменти "стали жити власним життям", що спричинило потужну світову фінансово-економічну кризу. З цього приводу Б.Обама сказав, що ми двадцять років живемо в атмосфері поширення культури безвідповідальності.

Соціальна відповідальність - це усвідомлення суб'єктами соціальної держави єдності соціального простору, свідоме виконання своїх обов'язків перед співгромадянами, суспільством, державою. У феномені соціальної відповідальності домінує моральний компонент, що має бути підкріплений юридичною відповідальністю [11].

Без соціальної відповідальності всі трансформації неминуче провокуватимуть подальше посилення корупції, економічного і правового розшарування, маргіналізації та утриманських настроїв у суспільстві [9].

Сучасні умови засвідчують, що в українському суспільстві поняття соціальної відповідальності дискредитувалося, задекларовані принципи не завжди реалізуються належним чином на практиці. Так, соціальна відповідальність держави передбачає конкретні зобов'язання щодо забезпечення базових соціальних прав громадян та цільову підтримку малозабезпечених осіб, створення умов для реалізації принципів соціальної справедливості в забезпеченні доступу до соціальних ресурсів держави, для ефективної соціально відповідальної підприємницької діяльності тощо [8]. Водночас населення вказує на порушення або невиконання органами державної влади своїх обов'язків [12].

Соціальна відповідальність бізнесу в кращому випадку підмінюється вигідною благодійністю (в сенсі політичному, прибутковому, рекламному, а не моральному, соціальному). Має місце недотримання роботодавцями гарантій працівникам щодо виплати легальної заробітної плати, її підвищення у зв'язку зі збільшенням мінімального розміру, медичної страховки, не виконуються належним чином заходи щодо безпеки та охорони праці.

Соціальна відповідальність громадян у соціальній сфері поширюється тільки на поточні заробітки. Часто працівник не має уявлення про величину та важливість відрахувань до Пенсійного та інших страхових фондів, тобто відбувається відокремлення працівників від безпосередньої участі у формуванні своєї майбутньої пенсії, убезпечення себе від інших страхових ризиків. Аналогічна ситуація із соціальною відповідальністю людей щодо власного здоров'я - нехтування здоровим способом життя, вакцинаціями для запобігання інфекційним захворюванням тощо [9]. Водночас реальна соціальна відповідальність громадян у сучасних умовах передбачає як практичну реалізацію їхнього трудового потенціалу в легальній економічній сфері, так і участь працездатних осіб у соціальній підтримці малозабезпечених громадян.

На наш погляд, базовою умовою стабільного функціонування та розвитку суспільства, успішного здійснення кардинальних реформ є наявність довіри. Довіра як соціоекономічна категорія має велике значення для мобілізації країни до конструктивних дій. Довіра до влади є фундаментом успішної модернізації [13].

Зміни, які потребує наше суспільство, вимагають від нас концентрації зусиль, довіри і терпіння [4]. Нині люди здебільшого довіряють родичам, сусідам та колегам [12]. Такий рівень системної кризи довіри за відсутності розвиненого громадянського суспільства гальмує проведення реформ. Для появи культури довіри потрібен певний рівень персонального і колективного капіталу та ресурсів. Найбільш вагомими серед них є високий рівень доходів, хороша стабільна робота, розмаїття соціальних ролей, освіта, міцна сім'я, релігійні вірування [14].

Важливою умовою модернізації системи соціального захисту також виступає готовність громадян до реформ, сприйняття їх населенням. Неба-

жання змін, які необхідно здійснити у сфері соціального захисту, може призвести до зриву процесу модернізації і до цивілізаційного відставання України у своєму розвитку, оскільки в суспільстві немає повної картини формування модернізаційного процесу [15]. Тільки тоді громадяни будуть сприймати реформи, коли усвідомлять їх сенс, вигоди та переваги, а також будуть знати, як подолати негативні наслідки проведених реформ, оскільки зворотний бік будь-яких трансформацій - певні втрати.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Враховуючи сучасний стан системи соціального захисту та ряд стримуючих проблем і факторів ризику, визначено основні напрями модернізації державної політики у сфері соціального захисту населення та окреслено першочергові заходи їх досягнення. При виконанні основних напрямів модернізації державної політики у сфері соціального захисту важливо враховувати умови успішної модернізації, а саме - соціальну відповідальність держави, бізнесу та громадянина, довіру народу до органів державної влади та суспільних інституцій, готовність людей до реформ.

Реалізація запропонованих основних напрямів модернізації державної політики у сфері соціального захисту сприятиме: посиленню соціальної справедливості та зниженню соціальної нерівності громадян; консолідації українського суспільства; зменшенню соціальної напруги; підвищенню особистої відповідальності громадян за власний добробут та добробут соціально уразливих верств населення.

Подальші розвідки вбачаються в пошуку нових шляхів гармонізації та оптимізації взаємодії влади й суспільства, у розробці дієвих механізмів реалізації соціальної відповідальності суб'єктів взаємодії, повернення суспільної довіри на всіх рівнях, здійснення роз'яснювальної роботи щодо заходів модернізації, поширення в суспільстві інноваційного мислення.

Список використаних джерел

1. Не люди для реформ, а реформи для людей : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України // Уряд. кур'єр. - 2010. - 5 черв. - № 101. - С. 4-6.
2. Модернізація України - наш стратегічний вибір : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. - К., 2011. - 416 с.
3. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава". - Режим доступу : http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf
4. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. - К. : НВЦ НБУВ, 2010. - 232 с.
5. Красильщиков В. А. Зарубежный опыт модернизации и уроки для России / В. А. Красильщиков // Модернизация России: условия, предпосылки, шансы : сб. науч. трудов ; под. ред. В. Л. Иноземцева. - Вып. 1. Стратеги-

ческие проблемы модернизации. - М. : Центр исследования постиндустриального общества, 2009. - С. 1.

6. *Геєць В.* Конфігурація геополітичної карти світу та її проблемність / В. Геєць // Економіка України. - 2011. - № 1. - С. 14.

7. *Гриценко А.* Методологічні основи модернізації України / А. Гриценко // Економіка України. - 2011. - № 2. - С.10.

8. Експертна доповідь Національного інституту стратегічних досліджень до Послання Президента України до Українського народу. - К. : НІСД, 2010. - 300 с. - С. 78.

9. *Лібанова Е. М.* Модернізація економіки в контексті соціальних викликів / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. - 2011. - № 1. - С. 24-38.

10. Нова влада: виклики модернізації. - К. : К.І.С., 2011. - 260 с.

11. *Гришнова О. А.* Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні / О. А. Гришнова // Демографія та соціальна економіка. - 2011. - № 1. - С. 39-46.

12. Українське суспільство 1992-2010. Соціологічний моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. - К. : Ін-т соціології НАН України, 2010. - 636 с.

13. *Онищенко В.* Модернізація як імператив розвитку України / В. Онищенко // Економіка України. - 2011. - № 7. - С. 9.

14. *Кожем'якіна О.* Архетипова складова довіри як ціннісного регулятора взаємодії влади і суспільства / О. Кожем'якіна // Публічне управління : теорія і практика : зб. наук. пр. Асоціації д-рів наук з держ. упр. : спец. випуск. - Х. : Вид-во "ДокНаукаДержУпр", 2011. - С. 41-47.

15. З виступу О. М. Пищуліної на круглому столі "Економіка України: модернізація та стратегія у післякризовий період", 19 квіт. 2011 р. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/439>

Людмила Паращенко,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри управління освітою НАДУ

Державний стандарт базової та повної середньої освіти в Україні як механізм розвитку національної освітньої системи

У статті проаналізовано процес оновлення Державного стандарту базової та повної середньої освіти в сучасних умовах. На підставі аналізу міжнародного досвіду визначено шляхи створення і впровадження національного курикуліуму як основи освітньої реформи в Україні, сформульовано рекомендації органам